

UDK: 341.217.02(4-672EU:497)
Bibliid 0543-3657, 66 (2015)
God. LXVI, br. 1158-1159, str. 89-104
Pregledni članak
Primljen: 14. jun 2015.

Jasminka SIMIĆ¹

Evropska unija i nove mogućnosti Zapadnog Balkana

SAŽETAK

Proevropska orijentacija zemalja Zapadnog Balkana nije dovođena u pitanje uprkos finansijskoj i institucionalnoj krizi koja je poslednjih godina pratila, kako Evropsku uniju tako i region. Na putu ka pristupanju EU, ove zemlje učinile su znatan napredak, ali ispunjavanje kriterijuma iz Kopenhagena tek predstoji. Potrebno je da smanje jaz između svojih ambicija i postojećih kapaciteta, ali i da nastave da unapređuju regionalnu saradnju, na čemu insistira EU, jer je povezanost zemalja ključ za brži ekonomski rast i veću zaposlenost u Jugoistočnoj Evropi. Politička podrška procesu proširenja postoji i unutar EU i u zemljama Zapadnog Balkana. Ipak, etnička napetost u regionu Zapadnog Balkana, pojavljivanje novih ekonomskih okvira saradnje, kroz pregovore o Transatlantskom trgovinskom i investicionom partnerstvu, Kine sa zemljama Jugoistočne Evrope, politikom „1+16“, i sve jači uticaj Evroazijske ekonomske unije, otvaraju razmišljanja o drugim mogućnostima prevazilaženja eventualnih zastoja zemalja Zapadnog Balkana na evrointegracionom putu.

Ključne reči: Zapadni Balkan, evrointegracije, proširenje, Transatlantsko trgovinsko i investiciono partnerstvo, Ekonomski pojas Novog puta svile, Evroazijska ekonomska unija.

Uvod

Države kandidati za članstvo u EU su: Srbija, Crna Gora, Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija (BJRM), Turska i Albanija. Potencijalni kandidati su: Bosna i Hercegovina (BiH) i Kosovo^{*2}. Island je prekinuo

¹ Dr Jasminka Simić, naučni saradnik, novinarka – urednica u Radio-televiziji Srbije, Beograd. e-mail: jassminka2002@yahoo.com

² Ovaj naziv je bez prejudiciranja statusa i u skladu je sa Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti UN i mišljenjem Međunarodnog suda pravde o deklaraciji o nezavisnosti Kosova.

pregovore o pristupanju EU (jun 2013), započete 2010. godine, pošto je otvorio trećinu od 33 pregovaračka poglavlja.

U periodu uspostavljanja institucionalnih veza zemalja Zapadnog Balkana sa EU postojali su određeni ograničavajući faktori na evrointegracionom putu, kao što su:

1. Apsorpciona moć EU;
2. Dinamika ispunjavanja kriterijuma iz Kopenhagena;³
3. Izmenjen političko-bezbednosni ambijent, na šta su uticali sukob u Ukrajini i ruska aneksija Krima (2013-2014), izjave političkih lidera albanskog naroda sa Kosova i iz Albanije o realizovanju projekta „Velika Albanija“ (2014), nemiri u Republici Makedoniji (2015), stvaranje novog ekonomskog okvira saradnje oličenog u prodoru Kine ka Evropi kroz politiku „1+16“ (2012) i početak pregovora o postizanju sporazuma o Transatlantskom trgovinskom i investicionom partnerstvu (2013).

Na samitu EU u junu 2006. godine prvi put je upotrebljen termin „apsorpcioni kapacitet“ Unije. Dilema je da li je to političko stanje ili političko osećanje sumnje prema budućnosti politike proširenja, koje bi vodilo ka definisanju konačnih granica Evrope. Osećaj „zamora od proširenja“, nastao je usled: 1) preranog pristupanja zemalja, poput Rumunije i Bugarske (2007), koje nisu ispunile ekonomske kriterijume iz Kopenhagena, ali su imale političku prednost kao poslednje iz bivšeg „istočnog lagersa“ koje su postale deo zapadnog sveta koji počiva na demokratiji i vladavini prava; 2) institucionalne i političke krize EU tokom usvajanja Sporazuma iz Lisabona (2009); 3) posledica svetske ekonomske krize koja se ogleda u krizi u evrozoni i nacionalnim dugovima Grčke, Španije, Portugalije i Irske; 4) otvorenih političkih pitanja na Zapadnom Balkanu, poput jednostrano proglašene nezavisnosti Kosova (2008), realizacije Sporazuma iz Brisela (2013), etničke i političke tenzije u Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji (2015).

Uprkos pokazanom zamoru od proširenja, „politika proširenja smatra se najuspešnijom politikom u EU“.⁴ Unija time stiče veći uticaj u regionu Jugoistočne Evrope i međunarodnim odnosima za razliku od drugih aktera zainteresovanih za različite oblike saradnje sa ovim zemljama (Rusija, Kina, Turska), proširuje se na nova tržišta i time uvećava svoju ekonomsku moć, ali i bezbednost u modernom smislu reči (energetska, klimatska, prehrambena bezbednost). Međutim, EU u procesu proširenja brine veći obim zajedničkog tržišta rada, posebno zbog ekonomske krize i rasta nezaposlenosti. Iz straha da bi radnici iz nedovoljno razvijenih zemalja svojim masovnim dolaskom mogli da ugroze radna mesta u Uniji, prilikom

³ Available from: <http://www.rcc.int/news/149/regional-cooperation-day-ends-in-brussels>, 6. V 2015.

⁴ Miroslav Lajčak, zamenik premijera i ministar spoljnih poslova Slovačke, tokom posete Beogradu, 9. V 2014.

pristupanju novih članica, stare članice mogu da ograniče pristup svom tržištu rada. Privremeno ograničenje za jednu od četiri osnovnih sloboda na kojima počiva jedinstveno evropsko tržište uvedeno je za deset zemalja koje su se Uniji pridružile 2004. Po pristupanju, Rumunija i Bugarska (2007) imale su sedmogodišnji period zabrane na slobodan rad u državama članicama EU. Isto važi i za Hrvatsku (2013).

Ograničenje pristupa zajedničkom tržištu rada ima tri faze: u prvoj fazi, svaka zemlja odlučuje da prve dve godine članstva novih država ne primenjuje evropsko zakonodavstvo na slobodu kretanja radnika, već nacionalno (radnici moraju da imaju radne dozvole da bi se zaposlili); u drugoj fazi, u trajanju od tri godine, države moraju da obaveste Evropsku komisiju o razlozima produženja roka u kome se ne primaju strani radnici; u trećoj fazi, razlog za produženje može da bude samo opasnost od poremećaja na tržištu rada.

Ograničenje slobodnog kretanja radne snage može se primeniti i na zemlje Zapadnog Balkana. Za uspostavljanje jedinstvenog tržišta rada potrebno je mnogo vremena, jer je ono često praćeno tzv. staklenim barijerama. U EU živi više od 500 miliona ljudi, a na Zapadnom Balkanu oko 18 miliona, zbog čega se pretpostavlja da neće biti velikog pritiska radne snage iz ovih zemalja na evropsko tržište. Pritom, treba imati u vidu i činjenice da je u većini zemalja Zapadnog Balkana populacija sve starija, da je primetan manjak visokoobrazovanog kadra, i tzv. odliv mozgova. Osim toga, niska stopa nataliteta u pojedinim državama članicama EU i intenzivnija demografska kretanja može za posledicu da ima potrebu za uvozom radne snage.

S druge strane, države kandidati očekuju da će pristupanjem EU stabilizovati svoj politički i ekonomski razvoj. Deo evropskog budžeta namenjen je za fondove EU odakle se finansiraju razvojni projekti u regionima koji imaju bruto domaći proizvod (BDP) manji od 75% proseka EU.

Nije reč samo o istorijskom značaju tekovina EU, već i o okrenutosti ka budućnosti i ubeđenosti da će EU, u sve većoj globalizaciji, dobijati na značaju. Globalizacija je zahvatila sve oblasti života i dovela do prevazilaženja svih fizičkih, političkih, društvenih, kulturnih i jezičkih granica. Time nestaju jasni obrisi klasičnih instrumenata za vođenje spoljne i bezbednosne politike, kao i razlika između unutrašnje i spoljne bezbednosti. Evropa je pred izazovom da zbog međunarodnih kriminalnih i terorističkih mreža, sukoba i pojačanog priliva migranata iz regiona zahvaćenih sukobima, posebno iz severne Afrike i sa Bliskog istoka intenzivira mere bezbednosti. Poseban značaj u tome imaju obodne zemlje, odnosno one koje predstavljaju buduće spoljne granice Unije - zemlje Zapadnog Balkana.

Zapadni Balkan na putu ka Evropskoj uniji

Glavni spoljnopolitički cilj Srbije je članstvo u Evropskoj uniji. Odluka Evropskog saveta da otvori pregovore sa Srbijom doneta je zahvaljujući napretku zemlje u sprovođenju reformi i njenoj kontinuiranoj opredeljenosti ka normalizaciji odnosa sa Kosovom (EU insistira da se poglavlje 35. koje se odnosi na Kosovo otvori u što ranijoj fazi). Prva međuvladina konferencija o pregovorima održana je u januaru 2014. godine. Skrining je završen u martu 2015. godine.

U izveštaju Evropske komisije o napretku Srbije ka EU, objavljenom u oktobru 2014. godine, navodi se da je Srbija nastavila da usklađuje svoje sa zakonodavstvo EU i da implementira svoje obaveze u skladu sa Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju. „Srbija je nastavila da ispunjava političke kriterijume na zadovoljavajući način i napreduje u reformisanju javne administracije. Prvi preduzeti koraci su u implementaciji nacionalnih strategija sudskog sistema i borbi protiv korupcije koji su usvojeni 2013. godine. Usvajanje kredibilnog i sveobuhvatnog akcionog plana za poglavlja 23. i 24. biće ključni za Srbiju“.⁵

Usaglašavanje nacionalnog zakonodavstva sa pravnom tekovinom EU u okviru poglavlja 23. ima za cilj obezbeđenje visokog stepena vladavine prava i to na osnovu efikasnog pravosuđa i mehanizma zaštite ljudskih prava. Oblasti koje čine poglavlje 23. su: pravosuđe, temeljna ljudska prava, antikorupcijske politike i prava državljana EU. Prve tri navedene oblasti potpadaju u grupu političkih kriterijuma za članstvo u EU, dok samo poslednja oblast koja se odnosi na prava državljana EU pripada pravnim tekovinama EU ili *acquis communautaire*. Poglavlje 23, takođe ima značajnu političku dimenziju.

Poglavlje 24. odnosi se na pravdu, slobodu i bezbednost i sastoji se od 10 oblasti: migracije, azil, vizna politika, spoljne granice i Šengen, pravosudna saradnja u građanskim i krivičnim stvarima, policijska saradnja i borba protiv organizovanog kriminala, borba protiv terorizma, saradnja na polju droga, carinska saradnja i falsifikovanje evra. U ovim oblastima države članice moraju da budu pripremljene na odgovarajući način kako bi adekvatno primenile rastući okvir zajedničkih pravila. To zahteva jake i dobro integrisane administrativne kapacitete organa zaduženih za sprovođenje zakona i ostalih nadležnih tela koji treba da dostignu potrebne standarde. Najdetaljniji deo poglavlja 24. je Šengenska pravna tekovina, koja podrazumeva ukidanje kontrole na unutrašnjim granicama EU, ali se to na novu državu članicu primenjuju tek kada Evropski savet donese posebnu odluku o tome. Najveće prepreke za zemlje Zapadnog Balkana u procesu evrointegracija predstavljaju pregovaračka poglavlja 23. i 24. zbog čega pregovori uglavnom počinju sa ovim poglavljima.

⁵ Commission Staff Working Document, Serbia 2014 Progress Report, European commission (COM2014, 700 final), Brussels, 8.10.2014. (SWD2014, 302 final)

U pogledu ekonomskog kriterijuma, u izveštaju Evropske komisije o napretku Srbije ka EU (2014), ocenjeno je da je Srbija načinila ograničavajući napredak u pogledu uspostavljanja funkcionisanja tržišne ekonomije. Širok obim strukturnih reformi zahtevaju implementaciju kako bi, srednjoročno, privreda mogla da bude konkurentna tržištu EU.

U okviru pregovaračkog poglavlja 31. koje se odnosi na zajedničku spoljnu, bezbednosnu i odbrambenu politiku, ocena data u izveštaju Evropske komisije (2014) jeste da Srbija treba da poboljša usklađivanje svojih odluka sa odlukama Saveta. Srbija je uskladila 25 od 45 deklaracija EU i odluka Saveta (62% u poređenju sa 89% u 2013). Pridržava se svega, osim sankcija EU prema Rusiji. Srbija podržava teritorijalni integritet Ukrajine, ali nije prisustvovala tokom glasanja o rezoluciji GSUN o teritorijalnom integritetu Ukrajine. Srbija se nije usaglasila sa odlukama Saveta kojima se uvode restriktivne mere Rusiji zbog aneksije Krima i događaja u istočnoj Ukrajini. Srpska Vlada dala je garancije da neće koristiti prednosti nastale usled uvođenja ruskog embarga na uvoz poljoprivrednih proizvoda iz EU, kao protivmeru sankcijama EU. Srbija se obavezala na postepeno usklađivanje spoljne politike sa EU i ona će u skladu sa svojim obavezama to i učiniti do momenta pristupanja Uniji. Srbija je sedma u Evropi, a prva na Balkanu po učešću u misijama EU. Po završenom skriningu poglavlja 31. sledi izveštaj Evropske službe za spoljne poslove.

U izveštaju Evropske komisije o napretku Srbije ka EU (2014) pozdravljen je pozitivan i konstruktivan pristup regionalnoj saradnji i poboljšanje u odnosima sa susedima.

Poplave koje su zadesile zemlju u maju 2014. imale su značajan socijalno-ekonomski uticaj. EU je organizovala donatorsku konferenciju (jul 2014) i pružila pomoć u iznosu od 30 miliona evra. I druge zemlje, posebno Rusija, pomogle su obnovu zemlje. Prema istraživanju javnog mnjenja (mart-april 2015), podrška građana članstvu Srbije u EU iznosi 59% - protiv je 34%, bez mišljenja je 6%.⁶ Na podršku građana utiče dinamika evrointegracionog procesa, stepen izvesnosti otvaranja pregovaračkih poglavlja, „nevidljiva“ podrška EU u prevladavanju svakodnevnih ekonomskih problema građana i u rešavanju nestabilne situacije u regionu, kao i otvorena podrška EU evrointegracionom putu Kosova. Predlog Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) EU sa Kosovom usvojen je 30. IV 2015. godine. Sledi dogovor između Saveta EU i Evropskog parlamenta, a zatim potpisivanje Sporazuma kako bi stupio na snagu početkom 2016. godine. Biće to prvi ugovorni odnos između EU i Kosova što će „učvrstiti položaj Kosova u tokovima politike EU prema Zapadnom Balkanu“.⁷

⁶ Medijum Galup, istraživanje je urađeno za potrebe Delegacije EU u Srbiji i objavljeno 9. V 2015.

⁷ Izjava Samuela Žbogara, šefa Kancelarije EU na Kosovu, 30. IV 2015.

Pregovori o pristupanju sa Crnom Gorom započeli su 29. VI 2012. godine. Skining je obavljen 27. VI 2013. godine. Pet poglavlja je otvoreno 18. XII 2013. godine, dva poglavlja 31. III 2014. godine, tri poglavlja 24. VI 2014. godine, četiri poglavlja 16. XII 2014. godine, dva poglavlja 30. III 2015. godine.⁸

BJRM Makedonija dobila je status kandidata za članstvo u EU u decembru 2005. godine. Evropska komisija preporučila je otvaranje pregovora o pristupanju (oktobar 2009) i pokrenula dijalog o pristupanju sa makedonskom vladom (mart 2012). Rešenje spora sa Grčkom oko naziva države, od 2008. godine, uslov je za punopravno članstvo BJRM u EU i NATO-u.

Albanija je država kandidat za pristupanje EU od 23. VI 2014. godine. Albanija treba da sprovede reforme i obezbedi uslove za veću saradnju između političkih partija jer nastavak političke polarizacije može da ugrozi dalje napore ka evrointegraciji. Pozitivno je ocenjena borba protiv trgovine i proizvodnje narkotika, ali glavni problem ostaje borba protiv organizovanog kriminala. Zemlji je potrebno nezavisno, efikasno i odgovorno sudstvo i nezavisan javni servis. Albanija je pohvaljena za ostvarenu versku toleranciju, konstruktivan i proaktivan stav u oblasti regionalne i bilateralne saradnje, posebno sa Srbijom, kao i za potpuno usaglašavanje sa stavovima EU u pogledu spoljne politike i bezbednosti. U saopštenju o napretku načinjenom u 2014. godini, ponovo je naglašena podrška procesu evrointegracija u Albaniji, uz preporuku da se zemlja izборi sa korupcijom i da javna administracija bude profesionalna i depolitizovana.

Ista preporuka upućena je Bosni i Hercegovini. Od vlasti u ovoj zemlji, EU traži jasnu opredeljenost, jednoglasnu privrženost i angažovanje u obnavljanju reformskog procesa tokom procesa približavanja Uniji. Političke nedoumice i nedostatak saradnje između političkih lidera u BiH ozbiljno narušavaju stabilnost zemlje. EU insistira na sprovođenju presude Sejdić-Finci.

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između EU i Bosne i Hercegovine stupa na snagu 1. VI 2015. godine. Prethodno je Predsedništvo BiH usvojilo "Pismenu izjavu", koju su potpisali lideri političkih partija i odobrio Parlament i kojom je postavljen okvir za sveobuhvatne reforme od strateškog značaja za zemlju. To je otvorilo nove perspektive posle 2008. godine kada je BiH parafirala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, čime je počela primena samo trgovinskog dela Sporazuma, ali ne i političkog koji se odnosi na pridruživanje i članstvo u EU. Obaveze institucija BiH su da definišu program ekonomskih reformi u dogovoru sa Evropskom komisijom i međunarodnim finansijskim institucijama. Prioriteti su, reforme u zdravstvu, obrazovanju, socijalnom sektoru, uspostavljanje funkcionalne tržišne ekonomije, pravne države i jačanje administrativnih kapaciteta kako bi se osnažila efikasnost institucija na svim nivoima. Uspostavljanje efikasnog mehanizma koordinacije potrebno je za uspešnu interakciju za buduće

članstvo BiH u EU. Specifičan odnos između EU i BiH uspostavljen je kroz prisustvo misije EUFOR Althea, radi održavanja bezbednosti pod mandatom UN. EU sa međunarodnom zajednicom pronalazi oblik međunarodnog prisustva u BiH, pozivajući nadležne u zemlji da ispune uslove koji bi doveli do zatvaranja Kancelarije visokog predstavnika.⁹

Evrointegracioni put Turske, iako ne pripada regionu Zapadnog Balkana, datira od 1959. godine. Potpisan je Sporazum o pridruživanju iz Ankare (1963) radi progresivnog uspostavljanja carinske unije (1995). Turska je uputila zahtev da se pridruži Evropskoj ekonomskoj zajednici (1987), a deset godina kasnije pozvana je da se pridruži EU. Pregovori o pristupanju započeli su 2005. godine. Otvoreno je 13 pregovaračkih poglavlja, samo jedno je privremeno zatvoreno (nauka i istraživanje).

Tabela 1. Uporedni prikaz procesa pristupanja zemalja
Zapadnog Balkana EU

Država	Status	Pristupni Sporazum	Molba za članstvo	Status kandidata	Početak pregovora	Obavljen skrining	Poglavlja otvorena /zatvorena	Potpisivanje Sporazuma o pristupanju	Članstvo u EU
Albanija	Kandidat	12. jun 2006. (SSP)	28. april 2009.	23. jun 2014.	-	-	-	-	-
Bosna i Hercegovina	Pridružen	16. jun 2008. (SSP) aktiviran-1. jun 2015.	-	-	-	-	-	-	-
BJR Makedonija	Kandidat	9. april 2001. (SSP)	22. mart 2004.	17. decembar 2005.	-	-	-	-	-
Crna Gora	U pristupnim pregovorima	15. oktobar 2007 (SSP)	15. decembar 2008.	17. decembar 2010.	29. jun 2012.	25. mart 2012 (jun 2013)	16 od 33	-	-
Srbija	U pristupnim pregovorima	28. april 2008. (SSP)	22. decembar 2009.	1. mart 2012.	28. jun 2013.	31. mart 2015.	-	-	-
Kosovo*	Predlog sporazuma o SSP, 30. april 2015.	-	-	-	-	-	-	-	-
Turska	U pristupnim pregovorima	12. septembar 1963.	14. april 1967.	12. decembar 1999.	3. oktobar 2005.	13. oktobar 2006.	13/1 od 33	-	-

Izvor: Available from: <http://ec.europa.eu/enlargement/> 20. VII 2015.

⁹ Available from: <http://europa.ba/News.aspx?newsid=10909&lang=EN>

Proces pristupanja Evropskoj uniji pokazao se kao najefikasniji mobilizirajući faktor u stabilizaciji i procesu reformi regiona Zapadnog Balkana.¹⁰ Tome doprinosi i pomoć EU zemljama kandidatima i potencijalnim kandidatima za članstvo koja se realizuje kroz instrument pretpristupne pomoći (Instrument for Pre-Accession, IPA). Za period 2014 - 2020, kroz IPA program određena su sledeća finansijska sredstva:

Srbija - 1.5 milijardi evra. Prioritetni sektori su: demokratija i upravljanje, vladavina prava i osnovna prava, životna sredina i klimatske promene, transport, energija, konkurentnost i inovacije, obrazovanje, zapošljavanje i socijalna politika, poljoprivreda i ruralni razvoj.¹¹ Za Kosovo - 645.5 miliona evra. Prioritetni sektori su: demokratija i upravljanje, vladavina prava i osnovna prava, energija, konkurentnost i inovacije, obrazovanje, zapošljavanje i socijalna politika, poljoprivreda i ruralni razvoj, regionalna i teritorijalna saradnja.¹²

Crna Gora - 270.5 miliona evra (ne obuhvata sredstva za prekograničnu saradnju). Prioritetni sektori su: demokratija i upravljanje, vladavina prava i ljudska prava, životna sredina i klimatske promene, transport, konkurentnost i inovacije, obrazovanje, zapošljavanje i socijalna politika, poljoprivreda i ruralni razvoj, regionalna i teritorijalna saradnja.¹³

BJR Makedonija - 664.2 miliona evra. Prioritetni sektori su: demokratija i upravljanje, vladavina prava i osnovna prava, životna sredina i klimatske promene, transport, konkurentnost i inovacije, socijalni razvoj, poljoprivreda i ruralni razvoj, regionalna i teritorijalna saradnja.¹⁴

Albanija - 649.4 miliona evra. Prioritetni sektori su: demokratija i upravljanje, vladavina prava i osnovna prava, životna sredina i klimatske promene, transport, konkurentnost i inovacije, obrazovanje, zapošljavanje i socijalna politika, poljoprivreda i ruralni razvoj, regionalna i teritorijalna saradnja.¹⁵

¹⁰ „Zapadni Balkan može da postane vrsta međupovezanog regiona ako se ispune dva uslova, prvi, da postoji kredibilna i predvidiva evropska perspektiva, i drugi, da postoji proaktivni pristup balkanskih zemalja koji na svoje lokalne potrebe gledaju kroz regionalnu saradnju i probleme rešavaju na nivou regiona“. Ditmir Bušati, ministar spoljnih poslova Albanije, Dan regionalne saradnje, Brisel, 6. V 2015. Available from: <http://www.rcc.int/news/149/regional-cooperation-day-ends-in-brussels>, 6. V 2015.

¹¹ Available from: http://ec.europa.eu/enlargement/instruments/funding-by-country/serbia/index_en.htm

¹² Available from: http://ec.europa.eu/enlargement/instruments/funding-by-country/kosovo/index_en.htm

¹³ Available from: http://ec.europa.eu/enlargement/instruments/funding-by-country/montenegro/index_en.htm

¹⁴ Available from: http://ec.europa.eu/enlargement/instruments/funding-by-country/former-yugoslav-republic-of-macedonia/index_en.htm

¹⁵ Available from: http://ec.europa.eu/enlargement/instruments/funding-by-country/albania/index_en.htm

Bosna i Hercegovina - 165.8 miliona evra (ne obuhvata sredstva za prekograničnu saradnju). Prioritetni sektori su: demokratija i upravljanje, vladavina prava i osnovna prava energija, konkurentnost i inovacije, obrazovanje, zapošljavanje i socijalna politika, drugi izvori informisanja.¹⁶

Turska - 4 milijarde 435,9 miliona evra (ne obuhvata sredstva za prekograničnu saradnju). Prioritetni sektori su: demokratija i upravljanje, civilno društvo, vladavina prava i osnovna prava, unutrašnji poslovi, životna sredina i klimatske promene, transport, energija, konkurentnost i inovacije, obrazovanje, zapošljavanje i socijalna politika, poljoprivreda i ruralni razvoj i regionalna i teritorijalna saradnja.¹⁷

Tabela 2. Pretpristupna pomoć EU za zemlje kandidate i potencijalne kandidate, 2014-2020

ZEMLJA	(U MILIONIMA EVRA)
ALBANIJA	649.4
BOSNA I HERCEGOVINA	165.8
BJR MAKEDONIJA	664.2
CRNA GORA	270.5
SRBIJA (Kosovo)	1.500,00 (645.5)
TURSKA	4. 435,9
UKUPNO	8.331,3

Izvor: Available from: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/>, OJ EU, L 132, 3. V 2014., p.p.32-52. Indikativni strateški dokument za IPA za Bosnu i Hercegovinu koji je usvojila Evropska komisija (15. XII 2014.) definiše prioritete za finansijsku pomoć EU u periodu 2014-2017 radi podrške BiH na njenom evrointegracionom putu.

Insistiranje da se sredstva ulože u razvoj demokratije i vladavine prava nije samo zbog toga što su to osnovni principi na kojima je zasnovana EU, već i zato što je stabilan i nezavisan pravni sistem u uslovima demokratije preduslov za ekonomski razvoj jer omogućava sigurnost za investitore. Za ekonomski razvoj „potreban je još jedan suštinski element a to je visoko razvijena i međusobno povezana infrastruktura u oblasti saobraćaja i energije, kao i visoke tehnologije“.¹⁸

Trgovina ima značajnu ulogu u naporima EU da promoviše mir, stabilnost, slobodu i ekonomski napredak zemalja Zapadnog Balkana. EU je još 2000. godine dodelila autonomne trgovinske preferencijale svim

¹⁶ Available from: http://ec.europa.eu/enlargement/instruments/funding-by-country/bosnia-herzegovina/index_en.htm

¹⁷ Available from: http://ec.europa.eu/enlargement/instruments/funding-by-country/turkey/index_en.htm

¹⁸ Johan Han (Johannes Hahn), član Evropske komisije nadležan za politiku evropskog susedstva i pregovora o proširenju, "Regional Cooperation Day", May 2015.

zemljama Zapadnog Balkana, koji su obnovljeni 2005. i 2011. godine, do decembra 2015. U skladu sa tim omogućen je uvoz u EU bez carina ili sa kvotama (šećer, vino, junetina, određeni proizvodi od ribe). EU je najveći trgovinski partner zemalja Zapadnog Balkana i učestvuje sa 75% u ukupnoj trgovini regiona. Međutim, udeo zemalja Zapadnog Balkana u ukupnoj trgovini EU iznosio je 1,1% u 2014. godini. Udeo Srbije bio je 0,50% (Kosova 0,0%), BiH 0,20%, BJR 0,20%, Albanije 0,10%, Crne Gore 0,0%. Glavni izvozni proizvodi iz zemalja Zapadnog Balkana u EU u 2014. godini, bili su mašine, transportna oprema i ostali proizvodni artikli. Izvoz EU u zemlje Zapadnog Balkana obuhvatao je mašine i transportnu opremu, hemiju, mineralna đubriva. EU podržava članstvo država Zapadnog Balkana u Svetskoj trgovinskoj organizaciji.¹⁹

Mogućnosti saradnje Zapadnog Balkana sa SAD, Kinom i Rusijom

Evrointegracioni put zemalja Zapadnog Balkana često je bio ispunjen vakumom usled unutrašnjih problema ili negativnih uticaja spolja, što je ostavljalo prostor za javnu raspravu o načinima da se ispuni period do punopravnog članstva u EU. Takva potreba je naglašena u uslovima brze promene u međunarodnim odnosima i stalnog straha od prelivanja regionalnih sukoba, poput ukrajinskog ili sukoba u BJR Makedoniji. Osim toga, EU je u političkoj i ekonomskoj konkurenciji sa državama u usponu, moguća su rivalstva oko pristupa važnim sirovinama i tržištima, uspon Indije i Kine već je pomerio odnos snaga u pravcu Azije. Šta se pred zemljama Zapadnog Balkana nalazi kao izazov na putu pristupanja EU?

Transatlantsko trgovinsko i investiciono partnerstvo

Prvi izazov za Zapadni Balkan predstavljaju pregovori između EU i Sjedinjenih Američkih Država (SAD) o Transatlantskom trgovinskom i investicionom partnerstvu (TTIP), započeti u junu 2013. godine, tj. na koji način će se zemlje Zapadnog Balkana sa svojim privredama uklopiti u ovu vrstu ekonomskog partnerstva. Cilj pregovora je ukidanje carina u svim sektorima, ali i necarinskih barijera kao što su razlike u tehničkim regulativama, standardima i procedurama odobravanja, odnosno, otvaranje oba tržišta za usluge, investiranje i javne nabavke. EU i SAD zajedno čine 60% svetskog bruto proizvoda, 33% svetske trgovine robom i 42% svetske trgovine u uslugama. Prema podacima Svetske trgovinske organizacije, transatlantske carinske barijere su relativno niske, u proseku iznose 5,2% za EU i 3,5% za SAD ali, uzimajući u obzir obim trgovine između dve strane carinski nameti nisu nezanemarljivi.

¹⁹ Regionalna saradnja je pokrenula Balkanski barometar gde se nalaze javna i poslovna mišljenja sa mogućim rešenjima glavnih ekonomskih i razvojnih pitanja u regionu. Available from: <http://www.rcc.int/seeds/results/2/balkan-opinion-barometar>, 6. V 2015.

Glavne tačke na kojima počiva Sporazum o transatlantskom trgovinskom i investicionom partnerstvu su:

1. Pristup tržištu: uklanjanje svih carina na transatlantsku trgovinu za industrijske, poljoprivredne i potrošačke proizvode, sa posebnim tretmanom za najosetljivije proizvode za koje je predviđen prelazni period, uz adekvatan zaštitni mehanizam koji bi se primenjivao u slučaju potrebe.
2. Usaglašavanje regulativa: u transatlantskoj trgovini većina trgovinskih barijera ne predstavljaju carinski nameti na granici, već tzv. prepreke iza granice (Non-tariff barriers, NTBs), koje mogu da budu različitog porekla, etičke, demografske, pravne, socijalne, zdravstvene ili orijentisane na životnu sredinu, finansijske, ekonomske, tehničke. Primer za to su standardi u oblasti životne sredine koji važe za automobile. Cilj je da se trgovinskim dogovorom smanje nepotrebni troškovi i prepreke za kompanije, ali da se istovremeno održi zadovoljavajući nivo zdravstvene i bezbednosne zaštite, kao i zaštite potrošača i životne sredine.
3. Trgovinska pravila koja se odnose na zajedničke globalne izazove: u svetlu veličine i uticaja transatlantskog trgovinskog i investicionog partnerstva na tokove svetske trgovine,²⁰ pregovarači uzimaju u obzir i oblasti van bilateralne trgovine kako bi doprineli jačanju multilateralnog trgovinskog sistema. EU i SAD su opredeljene da održe i unaprede visok nivo zaštite intelektualne svojine, socijalni i aspekt životne sredine trgovine i održivi razvoj.
4. Najkontroverznije je pravo privatnih firmi da povedu parnicu protiv zakona i regulativa različitih država, kad god ove firme smatraju da ti zakoni i regulative predstavljaju nepotrebne prepreke trgovini, pristupu javnim tržištima, investiranju i aktivnostima u pružanju usluga. Ovakva parnica neće više biti vođena pred nacionalnim sudovima, već pred privatnom arbitražnom strukturom nazvanom "mehanizam za rešavanje spora investitor protiv države". Članovi Sporazuma, 23. (ulaganje), 32. (rad i životna sredina) i 45. (za ceo Sporazum), zahtevaju formiranje ovog mehanizma u slučaju sporova. Glavne kritike sindikata, udruženja potrošača, nevladinih organizacija i građana sa obe strane Atlantika na Sporazum odnose se na strah od nižih standarda u korist velikih poslovnih preduzeća i na nedostatak transparentnosti u pregovorima.

Glavna tačka sporenja između EU i SAD-a jeste politika EU ograničavanja uvoza genetski modifikovane hrane, kao i relativno labavija

²⁰ Predlozi za pristupanje transatlantskoj oblasti slobodne trgovine uključuju, sa američke strane, članice Severnoameričke slobodne trgovine, Kanadu i Meksiko, a sa evropske strane Asocijaciju evropske slobodne trgovine (EFTA, Island, Norvešku, Švajcarsku i Lihtenštajn). Meksiko i Kanada postigli su sporazum o slobodnoj trgovini sa EFTA i EU. Ovi sporazumi biće harmonizovani sa onim postignutim između EU i SAD-a i zajedno bi mogli da formiraju široku oblast slobodne trgovine.

regulacija finansijskog sektora u EU, što je u suprotnosti sa strožijim domaćim zakonima koji se primenjuju u američkim bankama.

Sporazum o Transatlantskoj trgovini i investicionom partnerstvu ima širi međunarodni kontekst. On predstavlja dovršavanje transatlantske saradnje u svim oblastima, od bezbednosne do ekonomske, stvarajući time blok konkurentan na svetskom tržištu. Kriza u Ukrajini dala je novi aspekt trgovinskim, energetske i bezbednosnim vezama između EU i SAD-a, kao i poziciji zemalja Zapadnog Balkana u tome. Transatlantsko trgovinsko i investiciono partnerstvo pojedini, posebno u Aziji, nazivaju "ekonomski NATO", jer postavlja nove standarde i u skladu sa tim predstavlja izazov za azijsko-pacifički region kao i za Svetsku trgovinsku organizaciju (STO).

Politika „1+16“ - Saradnja Kine i zemalja Centralne i Istočne Evrope

Drugi izazov za Zapadni Balkan je kineski „prodor“ na Zapad i u Evropu, koji obuhvata saradnju sa zemljama Centralne i Istočne Evrope kroz politiku "1+16". To podrazumeva održavanje godišnjih samita predstavnika Kine i Albanije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Hrvatske, Republike Češke, Estonije, Mađarske, Letonije, Litvanije, Republike Makedonije, Crne Gore, Poljske, Rumunije, Srbije, Slovačke i Slovenije.

Na prvom samitu Kine i zemalja Centralne i Istočne Evrope u Varšavi (april 2012), tadašnji kineski premijer Ven Đabao najavio je niz projekata za podsticanje saradnje u okviru inicijative od "12 tačaka". Osim kreditne linije od 10 milijardi dolara za projekte namenjene razvoju infrastrukture, visoke tehnologije i zelene ekonomije, najavljeno je osnivanje fonda za ulaganja i saradnju Kina-Evropa radi prikupljanja 500 miliona dolara pomoći. Predviđene su i druge mere jačanja saradnje, kao što su, podrška istraživačkim projektima, stipendiranje, kulturna razmena, unapređenje turizma, privatne investicije. Nekoliko meseci posle samita u Varšavi, formiran je sekretarijat za saradnju ovog regiona i Kine sa sedištem u Pekingu.

Na drugom samitu Kine i zemalja Centralne i Istočne Evrope u Bukureštu (novembar 2013) Kina je ponudila zemljama Centralne i Istočne Evrope veći obim investiranja i trgovine, razvoj infrastrukture, istovremeno i povećanu saradnju u oblasti nauke, tehnologije i razmene stručnjaka. Godinom unapređenja investiranja i poslovanja između Kine i zemalja Centralne i Istočne Evrope proglašena je 2014.

Obim trgovinske razmene ovih zemalja sa Kinom povećan je sa 3 milijarde dolara u 2000. godini na 52 milijarde dolara u 2013. Cilj Kine je da u narednih pet godina međusobna trgovinska razmena iznosi preko 120 milijardi dolara. Kako bi se ovaj cilj postigao Kina planira da investira u velike infrastrukturne projekte, poput izgradnje brze železnice između Budimpešte (Mađarske) i Beograda (Srbije), hidrocentrala i nuklearnih centrala, čime se otvara i tržište za kineske građevinske firme. Kina u Srbiji

već ulaže u energetiku, puteve, mostove i auto-industriju kao deo Strateškog partnerstva koje su dve zemlje uspostavile 2009. godine.²¹

Treći samit Kine i zemalja Centralne i Istočne Evrope održan je u Beogradu u decembru 2014. godine. Potpisan je Ugovor o izgradnji pruge Budimpešta-Beograd. Postoji mogućnost da se ova železnica produži do grčke trgovinske luke, Soluna. Deo od 10 milijardi dolara kineskih investicija već je ugrađeno u izgradnju mosta u Borči, HE Kostolac i termoelektranu u Obrenovcu.

Kineske investicije zemljama ovog regiona donose finansijski podsticaj koji je posebno značajan u periodu ekonomske i krize evrozone. Međutim, za EU to predstavlja način da se međusobno podele njene države članice. Kineska trgovinska saradnja sa Jugoistočnom Evropom u početku je bila usmerena na zemlje sa najvećim tržištima u regionu, što se podudaralo sa njihovim članstvom u EU (Rumunija, Bugarska, Hrvatska) ili drugim zemljama koje su u procesu pridruživanja EU (Srbija i Crna Gora) tako da, na izvestan način, Jugoistočna Evropa može da bude oblast konkurencije između EU i Kine i njihovih saveznika. Ipak, kineska politika „1+16“ može se posmatrati kao novi pristup zemljama Centralne i Istočne Evrope u okviru projekta stvaranja ekonomskog pojasa Novog puta svile i kineskog prodora na Zapad.²²

Ukoliko se nastavi recesija u evrozoni, države članice EU verovatno će biti naklonjenije ekonomskoj saradnji sa Kinom, dok za zemlje izvan EU kinesko prisustvo moglo bi da bude alternativa pridruživanju EU. Turska bi, kako je u januaru 2013. godine izjavio tadašnji premijer a danas predsednik Redžep Tajip Erdogan, ukoliko postane članica Šangajske organizacije za saradnju mogla da odustane od članstva u EU. Saradnja sa ovim zemljama za Kinu ipak predstavlja „dopunu“ saradnje sa EU, a ne narušavanje. Shodno tome, Kina i EU dogovorile su se da svi ekonomski potezi budu u skladu sa regulativama EU.

²¹ U 2013. godini vrednost izvoza Srbije u Kinu iznosila je 9,2 miliona dolara, dok je u istom periodu vrednost uvoza Srbije iz Kine iznosila 1,6 milijardi dolara. Najzastupljeniji proizvodi u izvozu na kinesko tržište bili su pluta i drvo, pogonske mašine i uređaji, plastične materije u primarnim oblicima. Iz Kine, Srbija je najviše uvozila kancelarijske mašine, odeću, električne mašine. Izvor: Privredna komora Srbije, „Privredna saradnja: Srbija i Kina“, Available from: <http://www.pks.rs/MSaradnja.aspx?id=73&p=1&pp=2&>

²² U septembru 2013. godine kineski predsednik Si Đinping, tokom turneje po zemljama Centralne Azije, izneo je ideju izgradnje „Ekonomskog pojasa Novog puta svile“. To je kineska vizija formiranja međuzavisne ekonomske i političke zajednice koja bi se kopnenim i morskim putem prostirala od Istočne Azije do Zapadne Evrope, kao i stari Put svile od pre oko 2000 godina iz vremena vladavine dinastije Han. Govor predsednika Kine Si Đinpinga pod nazivom „Unaprediti prijateljstvo između naroda za bolju budućnost“ održan je na Univerzitetu Nazarabajev (7. IX 2013.) u glavnom gradu Kazahstana, Astani. Available from: http://www.china.org.cn/travel/revitalize_the_silk_road_in_Shaanxi/2013-11/01/content_... accessed: May 22 2014.

Rusija - evropski ili globalni akter

Treći izazov za Zapadni Balkan je Rusija, čiji je veći deo teritorije u Aziji, i shodno tome okrenuta je ka azijskim integracijama aktivno sarađujući sa partnerima iz Evroazijske ekonomske unije, Šangajske organizacije za saradnju i BRIKS, ali i sa drugim partnerima.

Rusija je uspjela da institucionalizuje ekonomske veze sa zemljama bivšeg SSSR-a, najpre formiranjem Carinske unije sa Belorusijom i Kazahstanom (1. I 2010), koja je 1. I 2015. godine prerasla u Evroazijsku ekonomsku uniju (EEU), shodno Sporazumu koji su predsednici tri zemlje potpisali u glavnom gradu Kazahstana, Astani (29. V 2014). U EEU omogućeno je slobodno kretanje robe, usluga, kapitala i radne snage, a rad se obavlja po pravilima i principima Svetske trgovinske organizacije. Ovaj ekonomski savez otvoren je za nove članice. Prva je pristupila Jermenija na samitu organizacije u Minsku (10. X 2014). Evroazijska ekonomska unija predstavlja značajan projekat za ruskog predsednika Vladimira Putina koji nastoji da povрати uticaj Rusije na prostoru nekadašnjeg SSSR-a, međutim bez Ukrajine. Okupljanje država nekadašnjeg SSSR-a je pokušaj Rusije da napravi kontratežu EU, ali i Kini, uprkos zajedničkoj potvrdi izrečenoj tokom posete ruskog predsednika Putina Kini (20. V 2014) da treba da "se stvore uslovi da projekat Novog puta svile bude kompatibilan sa Evroazijskom ekonomskom unijom".

Opterećenje za ovaj region jeste sukob u Ukrajini i uvođenje ekonomskih sankcija Zapada prema Rusiji zbog njene secesije Krima i protivmere Rusije,²³ što je i zemlje Zapadnog Balkana stavilo u specifičnu poziciju. Iako SAD i EU predstavljaju strateške partnere za BJR Makedoniju, ova zemlja nije se pridružila ekonomskim sankcijama Zapada prema Rusiji,²⁴ kao ni Srbija ni BiH. Crna Gora i Albanija su se pridružile ekonomskim sankcijama Zapada prema Rusiji. Sankcije Zapada i pad cene nafte za skoro 50% na svetskom tržištu nanele su ogromnu štetu ruskoj privredi koja se procenjuje na 25 milijardi dolara ili 1,5% domaćeg bruto proizvoda. Usled toga opala je vrednost rublje za 40%, što je nezabeleženo od ruske finansijske krize 1998. godine. Nastalu štetu Rusija pokušava da nadomesti ugovorom o većoj trgovinskoj razmeni sa zemljama Latinske Amerike. Dok je zbog početnog strahovanja da bi sankcije Zapada mogle da obuhvate i energente, Rusija pojačala veze sa Kinom. Dve zemlje su posle deset godina pregovaranja potpisale (2014) Sporazum vredan 400 milijardi dolara, kojim će se u narednih 30 godina, počevši od 2018. godine, ruski gas isporučivati Kini, preko istočnog gasovoda "Snaga Sibira". Kapacitet gasovoda je 38 milijardi kubnih metara gasa godišnje. Rusiji omogućava prodor njenog gasa na istočno tržište, Kinu i azijsko-pacifički region, dok Kini, siromašnoj

²³ EU je bila ključni ekonomski partner u spoljnoj trgovini Rusije koja je u 2012. godini u ukupnom bilansu učestvovala sa 48,7%.

²⁴ Ukupna trgovinska razmena između BJRM i Rusije u prvoj polovini 2015. godine iznosi 74 miliona dolara, od kojih je izvoz samo 13 miliona.

energentima, održanje dinamike ekonomskog rasta i zaobilaženje skupog i neizvesnog morskog puta snabdevanja energentima.

Međunarodni ambijent nastao usled ukrajinske krize i negativne posledice „rata sankcijama“ između Zapada i Rusije, prelivaju se i na zemlje Zapadnog Balkana. Zbog pritiska Evropske komisije da u potpunosti bude usaglašen sa pravilima EU, Rusija je obustavila izgradnju gasovoda „Južni tok“ - snabdevanja gasom Zapadne Evrope preko balkanskih zemalja, uključujući Srbiju. Planovi su preusmereni na izgradnju gasovoda „Turski tok“ - trasa od Rusije preko Turske ispod Crnog mora, do Grčke, odakle bi mogla da se nastavi preko BJR Makedonije, Srbije i Mađarske do Austrije.

Zaključak

Politika proširenja smatra se najuspešnijom politikom Evropske unije. Evropska perspektiva podstiče političke i ekonomske reforme, transformiše društva i otvara nove mogućnosti za građane i privredu novih članica. Kroz instrument pretpristupne pomoći (IPA) za period 2014-2020, Evropska unija je za zemlje Zapadnog Balkana odvojila oko 4 milijardi evra, dok za Tursku oko 4,5 milijardi evra. Istovremeno, proširenje jača Evropsku uniju politički i ekonomski. To znači da bi evrointegracioni proces trebalo da postane tzv. win-win proces, onaj koji donosi obostranu korist.

Međutim, pokazalo se da evrointegracioni proces zemalja Zapadnog Balkana nije linearan, već podložen povremenim zastoјima u ispunjavanju kriterijuma iz Kopenhagena, ali i smanjenju apsorpcione moći EU („zamor“ od proširenja u Uniji). Zbog sve većeg uticaja koje zemlje azijskog i evroazijskog regiona, uključujući i Tursku (koja je takođe država kandidat za članstvo u EU), imaju u Evropi i među zemljama Zapadnog Balkana potrebno je da EU i Komisija za susedstvo i proširenje budu određenije u pogledu njihovog evrointegracionog puta, bez zastoја, uprkos političko-ekonomskim izazovima koji se pojavljuju u okviru same EU. Poseban izazov za zemlje Zapadnog Balkana biće uspostavljanje zone slobodne trgovine u Transatlantskoј zoni, između EU i SAD-a.

Bibliografija

- Commission Staff Working Document, Serbia 2014 Progress Report, European commission (COM2014, 700 final), Brussels, 8.10.2014. (SWD2014, 302 final)
- European Integration of the Western Balkans – Can the Visegrad Group Countries Serve as Role Models?, *European Movement in Serbia*, Belgrade, May 2015
- Simić, Jasminka, *Evropski parlament - akter u odlučivanju u Evropskoј uniji*, Službeni glasnik, Beograd, 2010.
- Simić, Predrag, Odnosi NR Kine i Jugoistočne Evrope: kontinuitet i promena, *Biseri sa zrnima pirinča, Zbornik radova povodom 40 godina sinologije 1974-2014*, priredio Radosav Pušić, Filološki fakultet, Beograd, 2015.

Jasminka SIMIĆ, PhD

EUROPEAN UNION AND NEW FEATURES OF THE WESTERN BALKANS

ABSTRACT

The pro-European orientation of the countries of the Western Balkans is not called into question despite the financial and institutional crisis that has followed in recent years, both in the EU and the region. On the road to EU accession, these countries have made significant progress, but the fulfillment of the Copenhagen criteria is imminent. It is necessary to reduce the gap between its ambitions and existing capacity, but also to continue to promote regional cooperation, on which the EU insists, because the connection between the countries is the key to faster economic growth and higher employment in Southeast Europe. Political support for the enlargement process exists within the EU and in the countries of the Western Balkans. However, ethnic tension in the Western Balkans, the emergence of the new economic cooperation framework through negotiations on Transatlantic Trade and Investment Partnership, China and Southeast European countries with the policy of "1+16", and the growing influence of the Euroasian Economic Union, open up thinking about other possibilities of overcoming potential failures of the Western Balkans on the European integration path.

Key words: Western Balkans, enlargement, Transatlantic Trade and Investment Partnership, Economic Belt of the New Silk Road, Eurasian Economic Union.